

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційне дослідження
Фокіна Артема Сергійовича
«Суб'єктивна безпека як чинник ментального здоров'я
особистості»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 "Психологія"

Актуальність теми «Суб'єктивна безпека як чинник ментального здоров'я особистості» визначається масштабними кризами, спричиненими тривалим воєнним конфліктом та агресією, які вимагають від наукової спільноти пошуку дієвих внутрішніх ресурсів для збереження життєздатності населення та успішного відновлення соціуму в майбутньому. У межах академічної психології саме почуття безпеки розглядається як фундаментальна опора, що запобігає деструкції особистості під впливом екстремальних подій.

В умовах тотальної загрози та руйнації звичного повсякдення здатність адаптуватися, інтегрувати травматичний досвід і трансформувати власні життєві орієнтири залежить передусім від активності самого суб'єкта, його унікального сприйняття реальності та поведінкового репертуару. Постійна небезпека та макропсихотравматизація роблять проблему суб'єктивної безпеки наріжною для збереження цілісності психіки, яка в період кризи постає як складна динамічна система, що поєднує гнучкі механізми подолання стресу, систему базових когнітивних вірувань та особистісний потенціал. Саме тому сучасна психологічна практика потребує переходу до якісно нових, саноцентричних моделей підтримки благополуччя, орієнтованих на розкриття глибинних смислових конструктів, внутрішніх щитів та індивідуальних стратегій самозбереження людини у ворожому середовищі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукової тематики кафедри диференціальної та спеціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Дослідження психологічного здоров'я особистості: саноцентричний підхід» (державний реєстраційний номер – 0122U000260) та наукової тематики кафедри психодіагностики та клінічної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Системна модель психічного здоров'я особистості в умовах воєнних і поствоєнних викликів: психодіагностика, цифрові інструменти, клінічні прояви, адаптація та реабілітація» (державний реєстраційний номер – 0126U003633).

Тему дисертаційного дослідження було затверджено Вченою радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Протокол №4 від 15 листопада 2022 року). Тему дисертаційного дослідження було змінено та затверджено Вченою радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Протокол №5 від 19 листопада 2024 року).

Практичне значення дослідження полягає в тому, науково обґрунтована модель суб'єктивної безпеки як чинника ментального здоров'я особистості, яка пройшла апробацію на експериментальній вибірці досліджуваних.

Результати проведеного теоретико-емпіричного дослідження в узагальненому вигляді інтегровано в освітній процес підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Зокрема, отримані дані використовуються в рамках викладання освітніх компонентів «Психодіагностика», «Клінічна психологія», «Психологія стресу, копінг-поведінки та здоров'я особистості», «Психодіагностика особистості у кризових ситуаціях», «Методологія та організація наукових досліджень», «Методи, аналіз та презентація наукових досліджень» (акт про впровадження № 7/26 від 21.04.2026 р.).

Практичні результати дисертаційного дослідження та адаптована автором дисертації методика Індекс ментального здоров'я (ІМЗ 38) впроваджені в роботу громадської організації «Шлях Трансформації людини та суспільства» (акт впровадження № 6 від 18.05.2026р.), в роботу «Соціологічної асоціації України (САУ) Південно-Українське відділення» (акт впровадження №03/2026 від 18.05.2026 р.), в навчальний процес підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» Одеського Національного Економічного Університету (акт впровадження № 01-17/529 від 18.05.2026 р.).

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає в наступному:

- створено Модель суб'єктивної безпеки як чинника ментального здоров'я особистості, що інтегрує наступні взаємопов'язані підсистеми: «Суб'єктивна безпека», «Суб'єктивні уявлення про безпеку», «Базисні переконання особистості», «Соціально-демографічні характеристики», «Копінг-стратегії», «Реакції на стрес» та «Ментальне здоров'я особистості»;

- сформовано систему суб'єктивної безпеки як інтегральний модуль ментального здоров'я особистості, що поєднує когнітивні, афективні, поведінкові та соціальні компоненти;

- здійснено емпірична верифікація розробленої моделі дослідження за допомогою структурного моделювання, що дозволила виявити вплив соціально-демографічних та індивідуально-психологічних характеристик на суб'єктивне відчуття безпеки і показники ментального здоров'я в межах саноцентричного підходу;

- виявлено ключові чинники, що формують суб'єктивну безпеку: фінансова стабільність, підтримка родини і друзів, якість соціальних зв'язків та відчуття збереження звичного укладу життя в умовах війни;

- побудовано чотири шляхові діаграми для аналізу впливу визначених підсистем на відчуття суб'єктивної безпеки із виокремленням найпотужніших регресійних вузлів;

- визначено медіаційну роль позитивного ментального здоров'я у зв'язку між суб'єктивною безпекою, копінг-стратегіями та стресовими реакціями;

- адаптовано та впроваджено україномовний варіант методики МНІ (Mental Health Inventory), названий автором Індекс ментального здоров'я (ІМЗ-38), що відповідає культурно-лінгвістичному контексту дослідження в умовах війни;

- удосконалено методичну базу дослідження шляхом адаптації і доопрацювання психодіагностичних інструментів, зокрема через виключення ненадійних шкал та побудову валідних структурних моделей;

- розширено та уточнено уявлення про регуляторну функцію копінгстратегій у забезпеченні суб'єктивної безпеки, встановлено асиметричний характер зв'язків у групах з різним рівнем безпеки;

- доповнено знання про взаємозв'язок соціальної підтримки та суб'єктивної безпеки, а саме емпірично доведено, що підтримка родини та друзів знижує дистрес та сприяє активації адаптивних копінг-стратегій;

- набуло подальшого розвитку розуміння структури ментального здоров'я у контексті суб'єктивного сприйняття безпеки, зокрема ролі впевненості у власних силах, позитивного мислення і стабільності самооцінки;

- розвинуто концептуальні засади саноцентричного підходу в психології через дослідження суб'єктивної безпеки як базового ресурсу психічного самозбереження особистості.

Ступінь обґрунтованості положень і висновків дослідження.

Дисертація Фокіна А.С. містить обґрунтовані та логічно структуровані твердження і висновки. Мета і завдання дослідження, окреслені у вступі роботи, були успішно реалізовані завдяки застосуванню комплексного підходу, що поєднує загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Основа дослідження включає широкий спектр наукових джерел як вітчизняних, так і

зарубіжних авторів. Усе це підтверджує, що дисертаційна робота має наукову новизну та є завершеним виконанням дослідженням.

Дисертаційна робота Фокіна А.С. є результатом самостійних досліджень здобувачки і не містить ознак порушення норм академічної доброчесності.

Все це дозволяє стверджувати, що дана дисертаційна робота має дійсно наукову новизну, є завершеним, самостійно виконаним дисертантом дослідженням. До побажань та зауважень можна віднести:

1. У дослідженні чітко продемонстровано, що адаптивна копінг-стратегія «Прийняття і активна боротьба» має потужний позитивний зв'язок із ментальним здоров'ям особистості. Водночас роль інших, менш адаптивних копінг-стратегій у ситуаціях небезпеки залишилася теоретично та емпірично менш деталізованою.

2. Здобувач переконливо довів, що суб'єктивна безпека безпосередньо впливає на ментальне здоров'я особистості ($\beta = 0,43$), пояснюючи 19% його дисперсії. Проте теоретичний опис решти 81% чинників, що детермінують ментальне здоров'я у межах запропонованого саноцентричного підходу, є дещо узагальненим. Залишається неясним, які саме психологічні змінні, окрім суб'єктивної безпеки, складають це ядро і мають бути включені до наступних розширень моделі?

3. Емпірично зафіксовано, що 72,5% опитаних осіб мають нестабільний стан ментального здоров'я. Проте в роботі бракує диференціації цих даних залежно від вікового критерію респондентів, хоча віковий діапазон вибірки є досить широким — від 17 до 63 років. Чи виявив здобувач специфічні вікові особливості або кризи, які загострюють відчуття небезпеки у молоді порівняно з особами зрілого віку?

Зазначені зауваження носять характер побажань і не знижують загальної позитивної оцінки наукового дослідження.

Дисертація Фокіна Артема Сергійовича «Суб'єктивна безпека як чинник ментального здоров'я особистості» є завершеною науковою працею.

За актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів, обґрунтованістю наукових висновків, їх достовірністю, якістю оформлення відповідає вимогам нормативних актів щодо дисертацій, зокрема «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 зі змінами внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 року та №502 від 19.05.2023 року, а її автор Фокін Артем Сергійович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психодіагностики

та клінічної психології

Одеського національного

університету імені І.І.Мечникова

Ганна КОВАЛЬ

*Підписе к. псих. н., доцента
Ганни Коваль завірено.
Головний Т. Волошин*

07.08.2026